

ATEST

II

15

IRODALMI, KÉPZŐMŰVÉ
SZETI ÉS TÁRSADALMI
FOLKÓIRAT
SZERKEZTE: KAGYÁK LAJOS

ÉDES ÉS FILLÉD

Viszontelárusítók részére
telefon: 110-17.

15. szám 1916. július 1.

Tartalom:

Kassák Lajos: Séta a perifériákon, Himnusz
(versek).

F. T. Marinetti: Csata.

Komját Aladár: Siratás (vers).

Lengyel József: Sírók — Sírók! (vers)

Uitz Béla 6 képből álló kollekcója.

Singer Henrik: Világnézet (első közlemény).

Művészet:

Wirkmann Imre: Kaffka Margit könyvéről.

Sinkó Ervin: Dr. Bibó István Nietzsche-tanulmányáról.

Mácza János: Intim színpad? ... Aréna? ...

Előfizetési díj:

egész évre 8 kor.

félévre 4 kor.

negyedévre 2 kor.

Felelősszerkesztő és kiadó: KASSÁK LAJOS.

Szerkesztőség és kiadóhivatal

Budapest, V. Sziget-utca 16. I. 14.

Kassák Lajos könyvei:

Életrajz. (Novellák.) Ára 3 korona.

Isten báránykái. (3 egyfelvonásos.) Ára 2 kor.

Éposz Wagner maszkjában. (Versek.) Ára K 1.20

Megrendelhetők kiadóhivatalunk útján (10 f. portó)

Borszéki ásványvíz

Telefon: 36-52.

Páratlan nagy calcium és szabad szénoxid tartalma valamint higiénikus tisztasága a savanyúvizek között vezető szerepet biztosít a Borszéki „Főkút” vizének.

Kapható mindenütt.

Főelárúsítás.

Borszéki Fördővállalat Részv. Társ.

BUDAPEST, V.,
Náder-utca 6.

Gyomor- és bélrenyheségnél, hurutos dyspepsiáknál, cukorbetegségnél stb. nélkülözhetetlen.

Ujpesten (Csokonay-u. 36.) a

Sámuel-féle nyilván. jogu magán
elemi- és polgári

Leányiskolában

a tanórák az év nagy részében a
szabadban tartatnak meg.

Bejáró és bentlakó növendékek már most felvétetnek.

Krausz J. és Társa, könyvnyomda, Bpest, VI., Csengery-u. 86. Tel. 110-17.

Bejárat a
Dunakorzón

Dunapalota

pince étterme
megnyit. (Polgári árak)

Most jelent meg:

Lélek a háboruban.

Balázs Béla honvédtizedes naplója. Divéky József rajzaival. Ára kötve 4 korona.

Az első hadinapió, amelyet nem civil haditudósító, vagy műkedvelő tiszt írt, hanem író, aki közhonvédsorban harcolt

◆◆◆◆

◆◆◆◆

Kosztolányi Dezső: Tinta.

Ára füzve 4, kötve 5 korona.

A kiváló író legújabb könyve a béke napjairól, a háború szenvedéseiről és az élet igazi értékeiről.

◆◆◆◆◆

◆◆◆◆

E két könyv a művészi kiállítású kiadványairól országosan ismert gyomai Kner Izidor-féle könyvnyomda kiadásában jelent meg és minden könyvkereskedésben kapható.

Kassák Lajos könyvei:

Életsiratás. (Novellák.) Ára 3 korona.

Isten báránycái. (3 egyfelvonásos.) Ára 2 kor.

Éposz Wagner maszkjában. (Versek.) Ára K 1.20

Megrendelhetők kiadóhivatalunk útján (10 f. portó)

Ujpesten (Csokonay-u. 36.) a

Sámuel-féle nyilv. jogu magán
elemi- és polgári

Leányiskolában

a tanórák az év nagy részében a
szabadban tartatnak meg.

Bejáró és bentlakó növendékek már most felvétetnek.

Bejárat a
Dunakorzón

Dunapalota

pince étterme
megnyílt. (Polgári árak!)

SÉTA A PERIFÉRIÁKON

Hosszú, muzsikás iramban nyújtogatom a lábaimat.
 A lábaim, villamos fürge motollák, mérik a földet
 s a kezeim pihenten ivelnek, előre-hátra rugódnak,
 levegőt kaszálnak s fürdenek a zuhogó fényben.
 Előre! Tüzek pacsmagolják az eget. Előbbre!! A táguló perifériák.
 Ó, facsaró, vad életszag. Szobros mozdulások. Harag. Sirás. Nevetés.
 S ó, lányok megduzzadt anyányi melle. Kipárázott szép hímek.
 Halleluja nektek a fölszakadt reggelben!!!

Csak előre! Harsan a kőbogas erdő. Angyalföld. Halleluja!

Odakint most vérben dagadnak a nyárközépi földek.
 Ordítsatok föl gépek! Jó testvérek. A levegőben. Hűvös pincékben.
 Szénporos műhelyekben. Táncoljatok a roppant gránittalpakon.
 Acélhomloku szentek. Halleluja! Nyers olajat habzsolók.
 Dagadjon forró szügyetek. Vessétek ki a szelepeket. És veszettül
 zakatoljatok.
 Öljétek meg a hősök álmait s a gyávák undok halálvonítását.
 Lábalok a sárga sokszögek között. Hatalmas koncert. Csak rajta! .. Rajta!!
 Igy!!! S izzó vasfogaitokkal marjátok el a bús, csontkezű fékezőket.
 Az örökös rabszolgát!

Inognak a sebes tűzfalak. Csak rajta!!! Porzik a rőt, keményhusú föld.
 Orromon, számon, füleimen magamba szivattyúzom az élet szakadó
 zürzavarát.
 Itat a csurgó vörös nap. Tenyeremet rápaskolom a harsogó szijjakra. Hajrá!
 Kerekek pergő bordáira. A kurblikra. Emeltyükre. Erőm most pattogjon
 szét az űrben.
 S bő ereimben bűgjön, dohogjon, vihorásson a munka fölriadt ditirambja.
 Mert fordulnak az utak... Vissza! Pipiskés nyomokon a fodrozó városba.
 A körutakra. Vidámsággal terhesen, mocskosan. A cukrászok és illatszerészek
 kirakatai elé.
 ... Még hosszabbra nyújtom a lábaimat. Hej! Vihogjanak, akik szembe
 botlanak velem.
 Az ördög lakodalma. Sohse halunk meg! Karjaim. A karjaim párt akarnak
 nyalábolni.
 S duhaj, kamaszos ábrázatomat ma beléhomorítom a világba.

Kassák Lajos

HIMNUSZ

Baglyas faszüzek kontyán állong a sárga toronyóra:
 dél van
 s az én fiatal testem nyújtózik a juniusi földön,
 bútlan, megforrtan és szőrverten,
 mint valami uj, soha meg nem csömörlő Ézsau.

Hahó!!
 a tág, aranyló térbe most beléharangozom a nevem:
 a-ha-ó . . .
 s a magasság visszaöblíti rám a pünkösdi ekhót.

Fekszem a klorofillal teli zöldben
 hanyatt
 s himes, szép testem virággal permetezi a szél.

(valahol most ugatnak, büzlenek, töftöfölnék a körutak).

Ó férfitest! Én mezőkre vetett testem!
 A nap égő ostorai alatt most bronzosan terülj,
 ragyogj s mint valami eleven hangszerszám
 erőd szakadó kedvét harsogd föl a kék, ismeretlen éjig.

(a város kerekén tán most ébrednek a lányok)

Ó férfitest! Erők csirája! Dús élet-torony!
 Most rúgd el a két völgybe futó lábad
 és dohd el a két örömtelen karod.
 A föld anyás, megáldott testén — lihegő, vad férfitest,
 ó testem!! most benned sokszorozódik a folyók folyása,
 a hegyek égbe szúrt taraja, a prairik süket végtelenje
 és billió elevenjével a meg nem nyirt dzsungel.

Ragyogó izmaid vesd hát el a föld drága husán!
 Nyújtózz, nyisd meg a szád és feszüljő dombos mellkasod,
 hogy telten és társtalan,
 mint valami roppant hangszerszám zengve szólj
 s csattogó kedved teljesedjen az időbe!

CSATA

SÚLY + SZAG¹

Dél $\frac{3}{4}$ flóta nyögés kánikula tumb-tumb riadó Gargaresch
 szétpattani ropogás induló Csengés borjúk puskák paták
 szögek ágyúk sörények kerekek ládák zsidók almásszeletek
 olajoskenyerek dallamok bódék dohok csipa bűdösség fahéj
 penész ár apály bors verekedés mocsok forgószél
 virágban-narancsfák filigrán nyomor kocka sakk papir jázmin
 + szerecsenydió + rózsa arabeszk mozaik dög fulánk kontár-
 kodás golyószórók = kavics + moraj + béka
 Csengés borjúk puskák ágyúk lövedék atmoszféra = ólom +
 láva + 300 búz + 50 illat kövezet derekalj lóganaj dögök csitt-
 csatt szorongni tevék szamarak robaj kloaka ezüstművesek-
 Soukja selyem égszinkék galabieh bibor narancsok moucharaby
 ivek legyűrni elágazás terecske bugyogás cipő-
 tisztító gandourák burnusz nyüzsgés olvadni izzadni poeicromia
 bugyolálás dudor repedés barlang rom lebontás karbolsav
 mész Csengés borjúk puskák paták
 szögek ládák ostorütések katona-posztó báránybúz zsákucca
 balra fölcsér jobbra átalút clair-obscur török-fürdő sütet pézsmá
 nárcisz narancsvirág undor rózsaesszencia csel ammoniák
 karom ürülék harapás hús + 100 légy száraz-gyümölcs szent-
 jános-kenyér borsó piztácia mandola óriás-banán, datolya
 tumbtumb bak-
 kecske penészes-cusscuss aroma sáfrány kátrány záptojás
 vizeskutya jázmin ákácserje-virág szandálsefkű érlelni inten-
 zitás forrás erjedni tubarózsa Rohadni szétszóródni düh meg-
 halni oszlódni darabok morzsák por hősiesség
 férgek puskatűz pikk-pakk pum pan-pan mandarin homály
 gyapju golyószórók leveli-béka bélpoklosok-menedéke sebek
 előre izzadt-hús pizsok jóság éter
 Csengés borjúk puskák ágyúk ládák kerekek benzin dohány
 tömjén ánizs falu romok égettség ambra jázmin házak has-

¹ Marinetti súlyon a tárgyak repülőkéességét, szagon a tárgyak szóródóképe-
 ségét érti.

felmetszés elhagyottság terrakotta-csésze tumb-tumb ibolya
 árnyék akna csődör kanca-szamár hulla szétzúzódás nem
 exhibíció foghagyma bróm ánizs szellő hal
 fiatalfenyő rozmaring üzlet pálma homok fahéj

Nap arany mérleg tányér ólom ég selyem hő kóc bibor
 égszínkék pörkölés Nap = vulkán + 3000 zászló atmoszféra
 pontosság düh sebészet lámpák sugarak műtő-
 kések villanás fehérenemü sivatag klinika × 2000 kar 2000 láb
 1000 szem célgomb szikrázás figyelem operáció homok hajó-
 kemencék olaszok arabok : 4000 méter zászlóalj üst parancs
 dugattyú izzadtság szájak kemencék
 azistenit, előre olaj gőz ammóniák : akác cserje virág ibolya
 ganaj rózsa homok tükörképrázás minden járni számtan nyo-
 mok engedelmeskedni irónia lelkesedés zson-
 gás varrni fenyér vánkos cikk-cakk javítás lábak tömeg
 nyikorgás homok hasztalanság golyószórók = kavics + moraj
 + béka

Elővédek : 200 méter szuronyt-fel előre Artériák
 dagadás meleg erjedés haj hónalj hókadtság szőkeség lehellet
 + borjú 18 kiló okosság = himbálózás lövedék persely
 puhaság : 3 borzongás parancs kő harag ellenség mágnes
 könnyűség dicsőség hősiesség Elővédek : 100 méter golyó-
 szórók puskatűz kitörés hegedű sárgaréz pim-pum pakk-pakk
 tim-tum golyószóró tataratatarata
 Elővédek : 20 méter zászlóalj hangyák lovasság békák utak
 gázlók tábornok szigetecske futár állvány homok forrongás
 tarack demagóg felhők rostélyok puskák vértanuk shrapnelek
 aureolák szorzás összeadás osztás tarack kivonás gránát sem-
 misítés csurogni szétfolyani földomlás tömbök lavina

Elővéd : 3 méter
 kavarodás járás-keles összeakadni szétesni roncsolás tűz ki-
 tépés hajóbak földomlás tűzvész pánik vakulás széttörni belépni
 kimenni futni csatak Életek fajok szívek
 nyalakodás szuronyok villák rágni metélni büzleni táncolni
 ugrani harag kutyák robbanás tarackok robajok trapézok
 robbanás rózsa öröm has fej foot-ball szétszóródás

Ágyu 149 elefánt tüzérek kornakok föl-hoó düh emelő
 lassuság súlyosság célpont töltés lovas módszer egyhanguság
 idomitók távolság nagy-díj torok parabola x fényhang dorong
 végtelen Tenger = csipke smaragd frissesség ruganyosság
 puhaság páncélos hajó acél rövidség rend harci lobogó =
 Itália erő olasz-büszkeség testvér feleség anya álmatlanság
 rikkancs-ordítózás dicsőség hatalom kává háborúsmesék

Tornyok ágyúk férfiasság repülés
 erekció távolságmérő extázis tumbtumb 3 másodperc tumbtumb
 hullám mosoly nevetés bujócskázás

kristályok szüzek hús ékszer gyöngy jód sók bróm
 szoknyácskák gáz pálinka 3 másodperc tumb-tumb tiszt fehér-
 ség távolságmérő kereszt tűz drindrin megafon irányzék-
 4-ezer-méter mind-balra elég állj robbantás-7-fok erekció
 ragyogás tüzelés átszúrni végtelenség égszinkék nőstény
 szüztelenítés elkeseredettség folyosók kiáltás labirint
 derekalj zokogás süllyedés sivatag ágy pontosság távolság-
 mérő monoplán karzat taps monoplán = balkón
 rózsa kerék dob fúró bögöly > arabvereség ökör vérszomj
 vágóhíd sebek menekvés oázis nedvesség legyező frissesség
 pihenő lopódzás csirázás erőlködés tágulás humusz
 holnap-zöld-leszek levernekőrizd- ezt-a-csepp-vizet föl-kell-
 kapaszkodni-3-centimétert-hogy-ellentálljunk-20-gramm-homok-
 nak-és-3000-gramm-sötétnek tejút kókuszfa csillag kókuszdió
 tej csurogni nedv gyönyör

F. T. Marinetti

SIRATÁS

UITZ BÉLA KÉPE ALÁ

Ó, sirni! sirni! . . .

Megadom magam!

Nincs mibe törni vessem a kezem:

Mozdul a dolgok csontja, mint a hab!

Ki könnyebbít fordított delelőre!?

Utak lesén,

Kit marjak tébolyúltan?!

A mindenség a testemtől sebes!

Belémgyült mind a gravitáció!

Lehellet kénye röppenti a többi!

Egy rezzenés és beszakad a föld!! . . .

Mi elvisszük a vérünket, ugy-e?

Labdás játékon,

Az ezredik dimenzióba.

S a foghatatlan színetlen színén

Jószágotunk majd jószágtalanul.

Hulljon mögöttünk békére az anyag,

Vagy kezdje újra forgását vakon.

SÍRÓK—SÍRÓK!

Nem baj, hahogy a férgese hullik,
 Nem sirtunk soha, ha omlott a vér,
 Nem lesz attól az erdő kisebb
 S az egész fa, legalább mind napot ér!

Tudom! most min mit rimánkodik
 A néhány rugástól rimává puffadt jóság,
 Hogy az élet jámborult móka
 és fátumok gyepelőznek a keresztúton,
 a fáradt lábban sorsok baja párzik
 s már csak „egyszer elnyújtózni“ volna jó.

De nem a kisasszony sir most,
 Kinek fáj a kitekert nyaku csirke
 Meg a néni, kit „bánt“
 A fertályba vágott disznó a hentes fogasán.

Most a:

Miért?

Társak!

Emberek!

Erősek!

Prédába!!!

Kemény öt ujjak feszülnek sóhajtalan görcsés:

Öklök! Öklök!

És hányják reflektorukat a mocskos földeken át.

Lengyel József

VILÁGNÉZET

1. Az alapvető természettörvények érvényességéről és a természettudományos jóslás lehetőségéről az élő testeknél.

Az embert mindenkor a jövő titokzatossága érdekelte legjobban. Természetes. Hiszen a jövőben van elrejtve az ember sorsa, s jó, ha a bekövetkezendő események nem találják készületlenül. Ezért a multban minden fajta jósök, a királyi udvarban eltartott asztrológusoktól kezdve a tenyérből jósoló cigányasszonyig meglehetősen nagy szerepet játszottak, dacára annak, hogy jóslataik eléggé bizonytalanok lehettek. S elég utalnom a jövő bizonytalanságán felépülő és az azt kihasználó vallásokra és különböző felekezetekre is, amelyek egyike-másika nagyhatalommá vergődött fel, hogy mily erős az emberek vágya a jövő megismerésére.

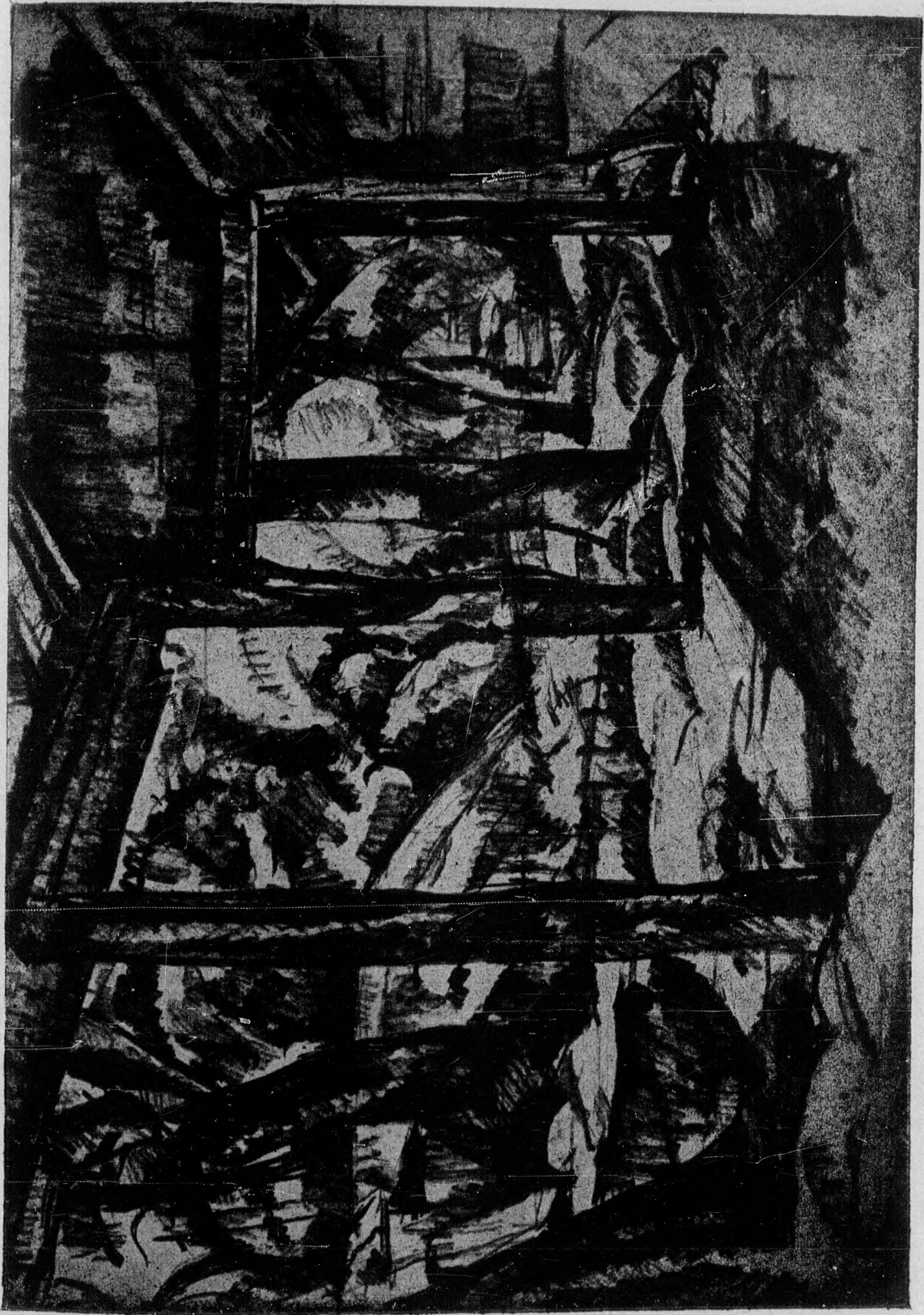
S ime a történelmi ujkorban új éra üti föl fejét. Az asztrológusok és cigányasszonyok szerepét kezdi átvenni a természettudomány; jóslatai sokkalta pozitívabbak, mint elődeié. Meg is ijednek a jóslatok bizonytalanságán felépülő hatalmak, s a tudomány első képviselőit nyakra-főre dugják börtönbe és égetik el máglyán. Hiszen ez az új tudomány-cigányasszony kiveszi az isten önhatalmú és imádságokkal befolyásolható hatásköréből a földet, a csillagokat és ki látszott venni hatásköréből még az élők cselekvését, meg az ember lelkét is. De a jövő megismerésének vágya tovább vitte a természettudományt, s ma már odáig ért vele, hogy az élettelenek világában — de még az élők világában is (pl. orvostudomány, pszichológia) — elég nagy biztossággal jósolhat. Olyannyira biztossággal, hogy lehetségessé tette a technikát, előállíthatta a gépeket, szerkezeteket, melyek már előre adott célt szolgálnak, melyekről már előre tudjuk, hogy a kívánt módon fognak viselkedni. Részletesebben kellett e tárgyra kitérnem, miután általában nem nagyon terjedt még el az az Ostwaldtól eredő megismerés, hogy a természettudományok célja első sorban a jóslás.

Hogy a természettudományos jóslás kiindulása a többszörös tapasztalat és kísérlet, azt nem kell bővebben hangsúlyoznom. Hogy tapasztalatait más esetekre is alkalmazhassa, mint a melyeket megfigyelt, összefüggéseket, úgynevezett természettörvényeket állít fel a működő tényezők és a bekövetkezendő jelenség között — amelyek sokszor matematikai alakot vehetnek fel — azon alapvető feltevésből indulván ki, hogy azonos ható tényezők esetén a bekövetkezendő folyamat is mindenkor azonos. Ezt az alapvető feltevést azonban sohasem igazolták be, de nem is igazolhatták be, miután a ható tényezők száma tulajdonképpen végtelen nagy, s valamennyit újból, vagy még csak közelítőleg is előbbi nagyságukban előállítani lehetetlenség. Hogy ezt egy példával beigazoljam, gondoljunk csak az eső testre, amelyre nemcsak a föld nehézkedése hat, hanem valamennyi egyéb égitest gravitációja is többé-kevésbé befolyásolja, egészen eltekintve azoktól a hatásoktól, melyek a levegő állapotától (nyomás, hőfok, nedvesség stb.), meg számtalan egyéb ismert és ismeretlen tényezőtől származnak. Látszólag tehát ennyi ható ok láttára teljes lehetetlenségnek látszik a jóslás. A gyakorlat azonban mégis megmutatta, hogy lehetséges. Egyszerű oka ennek az, hogy valamely jelenségnél erősebb mértékben ható tényezők száma korlátolt, s nagy része ismert. S ha ezen néhány tényező

UITZ BÉLA

A. H. N. MUSEUM
KONYV
TARA

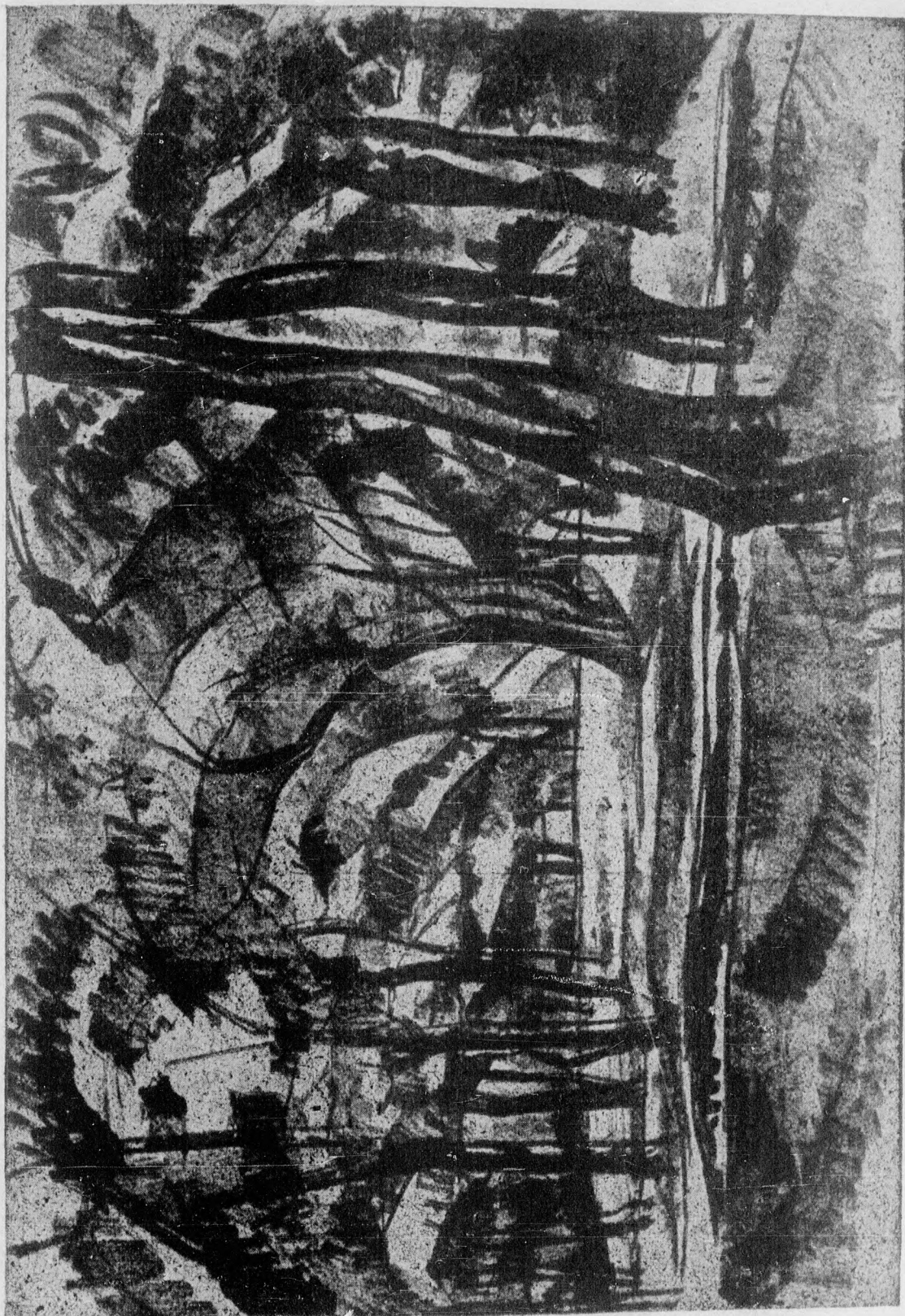

UITZ BÉLA

UITZ BÉLA

UITZ BELA

UITZ BÉLA

UITZ BÉLA

hasonlóképpen és hasonló nagyságban jelentkezik új esetben, a bekövetkezendő tünetmennyiség is csaknem azonos. Ily megszorítással állhat meg csak tulajdonképp a fentebb említett alaptétel.

Egyúttal azonban be kell látnunk, hogy ily viszonyok mellett a természettudományok jóslása sem lehet abszolút, s tényleg csak bizonyos valószínűségi fokkal bír. Ez a fok lehet ugyan igen nagy, de sohasem 1, (teljes bizonyosság). Hiszen a végtelen tényező állapotát a jelenség bekövetkezésekor nem ismerhetjük. S ha a fő ható okok ismertek is, melyek rendszeres viszonyok közt a jelenséget determinálják, mégis fenmarad mindenkor a kétség, hogy a többi, hatásában ismeretlen tényező között nem lehet-e az illető esetben olyan is, amely speciálisan az illető esetben erősen hat, s jóslatunkat feje tetejére állítja. Még azt sem mondhatjuk ki teljes biztosággal, hogy pl. a kő holnap lefelé fog esni.* Ép a be nem következett jóslatok vezettek mindenkor új összefüggések ismeretére: mert a be nem következés okát kutatták s rájöttek az előbb ismeretlen új hatóokra.

Az itt kifejtettek élő- és élettelen testekre, jelenségekre, egyaránt fennállanak. Nincs meg az a különbség, amelyet némelyek az anorganikus és organikus világ között látnak, hogy az élettelen testeket állandó természettörvények korlátozzák, az élők ellenben »spontán« is működhetnek; hogy ennél fogva az élettelenek jelenségeit előre meg lehet jósolni, az élők viselkedését ellenben nem. Hogy ez milyen téves, elegendő ha emlékeztetünk sok más között pl. csak a vigécre, ki agyafurt beszédével előre várt hatásokat ér el, üzleteket köt, stb.

Azonban tény, hogy az élőknél általában több ható tényező jelentkezik, amely a folyamatot determinálja, mint az életteleneknél. A jóslás bizonyossága ennél fogva sok esetben kisebb is, mint az élettelen jelenségek esetén, ami azonban nem jelent lényegbeli különbséget. Ok továbbá az élőknél való jóslatok kisebb valószínűségére az is, hogy sok esetben az összefüggések nincsenek oly tudományos rendszerbe foglalva, mint az anorganikus világban, s hogy ennél fogva sok esetben az egyéni tapasztalatok, érzék stb. döntőbbek. Az anorganikus és organikus kombinált világban egyaránt lehetséges jóslás és következtetés igen eklatáns példája egy menetrendszerűen beállított vonat. Csaknem oly bizonyossággal várjuk érkezését, mint a hogy az elengedett kő leesését, dacára annak, hogy ez a jóslás az anorganikus világra vonatkozó természettörvények, meg a vezetőemberek és baktériák tevékenységének egy igen hosszú során alapul. S ha vonat mégsem érkezik meg idején, ez speciális, váratlan körülmények folytán történhet meg. De, mint említettem, ily rendkívüli eshetőségek még az eső testnél is előfordulhatnak. Igaz, hogy ritkábban. Azonban hányszorosan komplikáltabb jelenség a vonat mozgása az eső test tünetmennyiségénél!

Ily világításban a megfigyelő szemében, akit jól meg kell különböztetni a többi világtól, lényeges különbség többé nem látszik élő és élettelen között, s világos, hogy a teljesen általános természettörvények (energia megmaradás, legkisebb működés elve, a legalacsonyabb potenciálra való törekvés, egyensúlyban a van't Hoff-Lechatelier-féle ellenállási elv), — amire még visszatérünk — egyaránt érvényesek előre és élettelenre.

* Ha az ókorban, mikor még minden testet lefelé láttak esni, valaki világítógázzal telt hólyagot mutatott volna, erre is azt jósolták volna, hogy elengedve lefelé fog esni.

Látszólag ez teljes mértékben determinizmus. Hogy e mellett azonban a legteljesebb indeterminizmus is, s hogy ez a felfogás a két külön irány vitáját teljesen elintézi, arról még a következőkben lesz szó.

2. Az érzés mint az anyag általános tulajdonsága.

A természettörvények és jóslási lehetőségek általános érvényére az objektív megfigyelő úgy jöhet rá, hogy önmagát egészen kikapcsolja a többi világból s viszont a többi világban egyaránt megfigyelendő jelenségeket lát, jelentkezzenek azok élő, vagy élettelen testeknél. De megdönthetetlenül érvényes, hogy ő is a világ teste közé tartozik, reá nézve is érvényesek a természettörvények, s az ő cselekedeteire is fenáll a jóslás lehetősége. Viszont különbözik valamennyi rajta kívül levő testtől abban, hogy ő egyedül az, aki érez, gondolkodik, szellemi funkciót végez. Mindenki csak saját maga érez; a többi lényeknél csak feltesszi, hogy azok is éreznek, gondolkoznak. De csak ő maga az, aki tényleg érez is. Ha már most megfigyeli cselekedeteit — amelyek az előbbiek alapján ugyancsak a körülmények függvényei — észreveheti, hogy azok létrejöttét érzések, gondolatok, akarás, stb. előzi meg, tehát csak ő általa észlelhető szellemi funkciók. Az egésznek sokszor olyan képe van, mintha önmaga döntene a felett, hogy mit tegyen, s íme ugyanakkor egy másik szemlélő már eleve tudja, hogy mit fog tenni. Közelfekvő tehát a gondolat, hogy általában minden testben folyó tünemény, ily szelleminek nevezhető funkciók, érzés jelenlétében folyik le, hiszen a megfigyelő egy másik megfigyelő szemében nem különbözik a többi külvilágtól (legfeljebb csak alakra). S tényleg ennek a következtetésnek első lépéseit már megtették akkor, midőn a többi emberekre is rákövetkeztették, hogy azok is éreznek. Hogy az állatok is éreznek azt csak az új korban kezdték elismerni; Descartes még gépeknek tekinti az oktalan állatokat. Nemsokára sorra kerültek a növények is, a *Mimosa pudica* ismert példájából kiindulván. Az élettelen testek érzését azonban csak legújabbán pengették meg Haeckel és Bose. S itt nem szabad holmi öntudatlan érzésre gondolnunk, amelyre csak ráunszoljuk vagy kiterjesztjük az érzés fogalmát, hanem tényleg valóságos érzésre, amelyet az illető test ép oly szubjektíven érez, mint akármelyik ember. Ez az állítás jogos, ép oly jogos mint az az állítás, hogy az állatok is éreznek. Gondoljunk csak arra, hogy miből állapítjuk meg, hogy valamely test pl. állat érez-e? Nyilvánvalóan abból a reakcióból, amelyet valamely hatás nála kivált. De az élettelen test is reagál külső hatásokra. Hő hatásra kiterjed, más testek közelebe vonzódik stb. csak nem szólhat, mint az ember, akárcsak az állat vagy a növény.

Az élőkre nézve — amelyeket hosszú ideig az élettelenektől az az úr választotta el, hogy azok éreznek, emezek meg nem — magunkból merített szubjektív megfigyelésekből következtetünk cselekedeteikre. Ráfogtuk, hogy ezt vagy azt a cselekedetet az ember szeretetből, gyűlöletből stb. követte el. Ráfogtuk a kutyára, hogy szeretetből és hálából védi gazdáját, noha a magunk testén kívül másnak az érzését soha de soha nem ismerhetjük meg. S mindemellett, mint előbb láttuk e következtetésnek mégis van jogosultsága. Rajta alapul pl. az egész jogrendszer törvényes megfélemlítő és egyes cselekvéseket (jelenségeket) gatló eszközeivel, akárcsak a technika az élettelen világban (habár az előbbiek alapján már világos, hogy úgy a technika, mint a jog, a természettudományos jóslás lehe-

tóságán alapul). S lefelé, az élettelen világ felé, mondhatnók szubjektív következtetési módszerrel csak addig mentek, a meddig a fizika és kémia anorganikus világra vonatkozó objektív megfigyeléseken alapuló rendszere terjedt, s ráfogták, hogy innét kezdve »spontán« mozgások nincsenek. Mi tovább megyünk evvel a szubjektív móddal, végig, úgy a hogy egyszerűsrimind a fizikából vett objektív megfigyelés anorganikus törvényeivel fölmentünk az emberig. S míg az első gondolatfolyam az indeterminista világnézet teljes kiterjesztése, ugyanakkor a másik, a determinista világnézet teljes, minden testre vonatkozó kiterjesztése.

Mi következik már most az illetén felfogásból. Egyrészt érvényesek mindenütt a determináló, matematikai összefüggésben felírható (fizika-kémiai) természettörvények (amelyek azonban mindenkor új hatásban jelentkeznek, lévén a ható körülmények száma végtelen), s amelyek csak valószínű jóslást engednek meg. Másrészt lefelé érvényesek a magunk érzésvilágából vett, mondhatnók pszichológiai törvények is minden testre. Ép oly helyes, ha azt mondjuk, hogy a gravitáló testek szeretetből vonzódnak, mint amikor azt mondjuk, hogy talán a van't Hoff-Lechatelier-féle törvény működik a megnyugodott embereknél, amikor konzervatívok, miután ez a törvény egész általánosságban kimondja, hogy egyensúlyban lévő rendszerek külső hatásokkal szemben úgy reagálnak, hogy előbbeni egyensúlyi állapotukat lehetőleg megtartsák. (Igy pl. nyomással szemben térfogatcsökkenés áll elő, hogy a nyomás csökkenjen, hővel szemben hőelvonás stb.)

Látható, hogy ilyen módon a determinista és indeterminista gondolatmenet közötti vita elintézettnek tekinthető s az előző analizisből következik — amely kielemezi a determinizmus és indeterminizmus elemeit és kiindulópontjait — hogy ez a vita egyedül lehetséges elintézési módja is.

A mit az ember saját akaratából is cselekszik, azt a természettörvények határozzák meg, a mindenkor jelenlevő tényezőkből kifolyóan. Hasonlóképen az élettelenek törvényszerű mozgási jelenségeit is azoknak érzése és mondhatnók akarata váltja ki. (El se tudjuk képzelni, hogy pl. két test gravitáljon, ha meg ne érezték volna egymást.) Érzés, gondolkodás és önálló akarat előzi meg tehát a cselekvést, úgy az élőknel, mint az életteleneknél, s ily módon ezek a szellemi funkciók úgy jelentkeznek, mint a természettörvény végrehajtói, más szempontból pedig mint a természettörvény öntudatos (indeterminista) alkotói. A cselekvések többszörös hasonló módon való ismétlődéséből mi vonjuk le a természettörvényt, mely szerint pedig utólag következtetve, a testek determinált módon cselekednek. Ami történés, folyamat stb. általában van és lesz, az a természettörvények szerint ilyenformán látszólag kényszerűen folyik le, habár mondhatjuk, hogy az illető testek szabad akarata váltja ki.

3. Az érzés jelensége általánosságban.

Az érzés jelenségeinek felismerése a holt anyagon, mint érintettem már nem egészen új dolog; mindazonáltal ez nem történt, mint előbb tettük, egyidőben az objektív természettörvények teljes kiterjesztésével, a jelenségeknek, mondhatnók fiziko-kémiai alapelemekre való visszavezetésével. S ezzel kapcsolatban szempontunkból az anyagi érzés is némileg más szint vesz fel.

Az érzés-folyamatok szempontjából, három alapvető szellemi funkciót különböztethetünk meg: és pedig sorozatosan az érzés (megérzés), gondolkodás és vágy (akarás) jelenségét, melyek minden tüneményt, mozgást megelőznek.

A nyugalmi helyzetből mozgás tüniemény, folyamat egész általánosságban csak akkor jöhet létre, ha a tényezők, (állapot) megváltozik: Szintúgy valamely folyamatban változás csupán a külső körülmények megváltozásával jöhet létre. Azt mondhatjuk, hogy az illető testnél, vagy testen ezekre a változásokra létrejövő új mozgást, folyamatot, vagy mozgás- (folyamat) változást a megérzés vezeti be. A megérzés (bensőleg) kiváltja a gondolkodást és akarást, s az akarát — de egyúttal determinált — mozgás jelenség jó létre.

A folyamat és mozgás (illetőleg mozgásváltozás), fizikailag kifejezve egész általánosan az energiaváltozás létrejöttét tehát, az előbbiekben hatóokoknak nevezett, eleve jelenlévő tényezőknek valamiféle módon való megérzése indítja meg. Így pl. valamely fémgolyó esését a közeli anyag (a földnek) megérzése, hő által való kiterjedését a hő megérzése, tárgyakhoz való ütközésekor fellépő mozgásváltozásokat az idegen tárgy megérzése vezeti be. Úgy vehető tehát, mintha a golyónak valamiféle tapintó érzéke volna, amellyel más testek jelenlétét megérzi; ugyancsak valamiféle tapintóérzék működési hatásának fogható fel, midőn molekulái felveszik a nagyobb hőnek megfelelő gyorsabb mozgást (amelyek tudvalevőleg a kiterjedést eredményezik), s külön érzéknek tudható be a más testek jelenlétének megérzése, amely a gravitációt vezeti be, ép úgy miként mi más testek jelenlétéről pl. látásunkkal vessünk tudomást. Különösen ez utóbbi érzék érdekes, miután ez az anyagnak talán legprimitívebb, de teljesen általános érzéke. A kemikus szemszögletéből tekintve, az anyagnak (molekuláknak) már sokkal komplikáltabb érzékeik is lehetnek, melyekkel érintkezéskor egy másik anyag természetét és minőségét is megérzik individuális módon, s a kémiából ismert törvények szerint reagálnak*.

Amint látjuk, tehát még a holt anyagnak is meglehetősen komplikált érzékei, érzései és az ezekből fakadó gondolkodása, akarása és végül cselekvése van. Ez utóbbi az, amit az általunk is észlelt hatóokok hatására létrejövő jelenség, tüniemény gyanánt, mint okozatot észlelünk. Mindazonáltal a törvényszerűségek, mint többször említettük a holt anyagnál az élőéhez képest aránylag primitívek, s nagy részben ismertek. Hasonlóképpen áll ez természetszerűleg feltevésünk értelmében a gondolkodására (mint a törvény végrehajtójára) is, amely pl. a fentemlített golyónál a hőhatásra való megfelelő kiterjedésre, az ütközéskor helyes visszapattanásra stb. terjed ki.

Az érzés és gondolat hatására létrejövő vágyak illetve akarások, amelyek a (várt) tünieményt létesíti, bővebben kell foglalkoznunk.

A vágyat mindenkor létezőnek kell tekintenünk, ha valamely potenciálkülönbség van jelen, amely tehát mozgást általában energiaátalakulást létesíthet, s csupán az egyensúly elérével — amidőn potenciálkülönbség és energiaátalakulás nincs — ér véget. Potenciálkülönbség és vágy tehát szempontunkból együttjáró jelenségek. A megérzés és vágy mellett van, úgy látszik még, egy mondhatnók szellemi jelenség, mely általános az egész anyagi világban: az emlékezés jelensége. Midőn a testek bizonyos cselekvést végeztek, folyamatban (energiaátalakulásban) vettek részt, anyagukon némi maradandó változások állanak elő, amelyek alakjukra vagy

* Természetes, hogy ezekkel még nem merítettük ki az anyag érzelmeit, amint ki nem merítettük a ható okokat sem.

molekuláris elrendezésükre vonatkoznak (chemiai változást nem számítunk ide). Ez a változás hordja a test emlékét, s idézi elő azt is, hogy új esetben a test másképp fog viselkedni mint előbb, mert ezek az »emlékek« (megváltozott tulajdonságok) új tényezők gyanánt szerepelnek a jövőben a folyamatok létesülésekor.

A mágnes előtt elvezetett acélszállag maradandóan mágneses lesz: tulajdonsága egészen más, mint azé az acélé, amely nem került mágnes elé. A kinyújtott rugó eleresztés után sem tér vissza teljesen eredeti állapotába, valami maradandó alakváltozást szenved. Az edény sokkal inkább ott lyukad ki, ahol már egyszer ütés érte, stb. Mily kézenfekvő e példákból az emlékezés jelensége!

Tágabb értelemben véve az emlékezés jelenségének körébe lehetne sorozni minden a testtel történt energiaállapot változást, amely a cselekvések (folyamatok) hatására benne előáll. Sőt még úgy is lehet a dolgot felfogni, mintha az emlékezés egyúttal az időbeni összefüggést adná meg az egyes folyamatok, jelenségek között, készítetvén a tárgyakat az előbbiekhöz hasonló cselekedetek létesítésére, hogy végeredményben ezáltal válik csak lehetővé, hogy a különböző akaratos cselekvések között hasonlóságot, azonosságot fedezhessünk fel, s a már többször említett természettudományi alaptétel érvényességével természettörvények adódhassanak. Hasonlónak tekinthető talán ez a jelenség az élővilágban tapasztalt ösztönös jelenségekhez, melyeket tudatos jelenségekből keletkezetteknek vesznek fel. A tudatos jelenségek többszörös ismétléséből lettek ösztönössé (a gondolkodás a megérzés és vágy között csaknem teljesen kikapcsolódik), s ily értelemben mondja Ribot az ösztönöket faji emlékezetnek.

(Folytatása következik.)

Singer Henrik

MŰVÉSZET

KAFFKA MARGIT: KET NYÁR

(Nyugat kiadása)

Három ember egymáshoz kapcsolódó sorsából emel ki Kaffka egy életdarabot, melynek naturalisztikusan megírt története, talán legtéresebben mutatja meg televény művész-erejét. Az ő naturalizmus, egy minden részről meglátott társadalmi réteg emberét nem a maga valóságosságában színezi életre, hanem szubjektíven felfogott és sokféle jelentőségében kidomborított élet-valóságok szeretettel megrajzolt képét vetíti elébünk.

A kompozíció erősen drámai természetű témát sűrít magába, s az események kemény biztossággal megalkotott vonala is, a drámára emlékeztető felfogással pergeti le a történéseit. Emberei a túlzottan egyéni látás dacára, szociális jelentőséggel is bírnak, s mert e jelentőségüket az író veleérzést követelően tudja szuggérálni: ezért életet-mutatóknak, igazaknak látjuk e kissé stilizált sorsokat.

Alakjai jórészt öntudatlanul játszzák a maguk szerepét; beszédjüket, gesztusukat írójuktól tanulják meg. Aki gondosan ügyelt, hogy az egymáshoz közeledésükből fejlődő drámai bonyodalmon komplikációk nélkül szöktesse őket keresztül. E szándékolt és magyarázható elfogultsággal, azonban szép, tragikus lendületet fojtott vissza: nem akarta, nem tudta a saját túlon felgyült érzéseit a történet sorsában megsebezni. De az olvasó a fekezés pillanatában már nem tud egészen vele lenni; egy kissé magától is bontogatja a megkapott eseményszálakat. Emberek, helyzetek annyi pszichológus érzékkel vannak megkonstruálva, hogy azok természetes kifejlését előre is el tudjuk gondolni.

Legtöbb realizmussal lányalakját rajzolta meg, akiben intenzív mélységekkel sejtette az erkölcsi romlásra determinált nő sajátosságait. Ez a lány a regénynek leginkább cselekvő s voltaképpen középponti személye is, — bárha Kaffkaleg kivált az egyszerűn jóságos mosónőt hangsúlyozta, akit föl is díszített minden erkölcsileg értékelhető kiválósággal. Ez alakjának passzivitása arra szolgál, hogy az élet képére formált, a maga viszonyaiban ideális nőt a legteljesebben, a legtöbb oldaláról láthassuk meg benne. A harmadik ember pedig — a nőies karakterű férj — már csak kísérleti helyzetet tölt be s csupán a történet tanulságait, a másik két emberhez való viszonyának reakcióit választja ki.

Mikor az egyenes-sebességű cselekmény a háborus időkbe ér, a felgyülemlett külső események miatt mindinkább akadozóvá, kanyargóssá válik.

S ez a befejező rész egyébiránt is a konstrukció gyenge oldala. A történetben magára maradt mosónő lelkiállapota, holmi ráhintett édességektől teljesen enerválttá puhul. E hiba annál kiütözőbb, mert Kaffka az események végső szálait ép ezen a ponton vágta el, miáltal a regény fáradt, rikatni akaró tónusban fejeződik be.

Kár, hogy a különben komoly értékű történet befejezésénél Kaffka sem tudta elkerülni a női írók tipikus hibáját. Azt, hogy emberében az élet külső körülményeinek olyan kisorsolt figuráját lássa, akinek legfőbb karaktere a tehetetlenségig fokozódott ellágyulás.

A kötet másik fele: a „lirai feljegyzések“ — átélt, igaz írások egy zavart, háborus világképről; megkapó erővel jegyzett történetek. Egy élénken figyelő író magányossága csendül ki e lirából, az, melyet már verseiből is ismerünk, és értékelünk.

Wirkmann Imre

DR. BIBÓ ISTVÁN

NIETZSCHE TANULMÁNYA

(Modern könyvtár)

A Nietzschével foglalkozó munkák két csoportba skatulyázhatók. Főszajtsága mindkettőnek: nem tudják elviselni Nietzschét. Tantae molis erat! Szánakoznak s egyszersmind megbocsájtanak ezzel a sóhajttással. Az „intelektuel“ idegrendszer dermesztő hideget érez labirintusában. Multak milliós éveinek sejtetlensége és jövődök évmillióinak szédülete fojtogat ottan súlyával. Merész és kíváncsi, aki egyszer ide betette a lábát: vagy megtanul táncolni, szíven ezzel a földrevágó, örökkévaló tragikummal, vagy pedig elpusztul (Weininger). Lombroso Egyházbaberozta fanitványai valami, a pathologia lapjaira fartozó, paroxizmussal magyarázzák N. hideglelést okozó kinyilvánításait. Abban igazuk is van, hogy örökrésze nem az az állati és refektoriumi egészség volt, melynek hevülete az igaz, hasi hivatástól soha el nem tévelyedik. Ősei, a XVI. század kezdetétől, keménynyaku, buzgó protestáns papok voltak, benne pedig öntudatának alkonyáig uralkodó elem volt egy öröklött vallás-complexum. S ha N. gondolat-életének rejtelmét bontogatjuk, akkor erre a complexumra kell bizni próbálkozásunkat,

amint ez harcban áll az egészségre sóvár, vakmerővé szellemesült, célkereső akarattal. Szikkadhatatlan egészség ösztönének és a benne körülötte aláhanyagló, nirvánás kornak antipodusai nyitják meg problémáját. Ez a végtelenbe lendülő, szenzibilis, asszociációs, erőktől zsufolt idegrendszer: valami különfajta egészség.

A Nietzsche-isták másik csoportja csupa jóindulatu és elismerő ember. Am éppen ezeknek annyi kellemetlen és megsemmisítő igazságot vág oda, hogy a magukévé tevés ellen természetük tiltakozik. Szükségük van arra, hogy megnyugtassák magukat a fájdalmas ítélet ellenében. Valóban tudtommal mindmáig nincs is vele foglalkozó egyetlen munka sem, amelyben megvolna a bátorság filozófiáját az alkotó szubjektumnak mentő-körülményes belekavarása nélkül értékelni. Ostoba szempontjuk, hogy Nietzsche-nél nincs összefoglaló, egységes bölcséleti szintézis, teljesen tarthatatlan.

Mostanában a magyar N. irodalom is megszorodott. (Ami nem jelent okvetlenül fejlődést). Dr. Bibó István tanulmányáról van szó. Népszerűsége valószínű és hogy alaposan elősegíti N. meg nem ismerését, az bizonyos.

Ennek az életnek munkáját Dr. Bibó úgy fogja fel, hogy tulajdonképpen az első műnek, a „Die Geburt der Tragödie“-nek mind unalmasabbá váló ismételtetése. Az eredeti tanulmány „fölvívta ugyan figyelmünket bizonyos problémákra és belátjuk azt is, hogy a pesszimizmus és optimizmus problémáját előbb-utóbb végérvényesen meg kell oldani, de ez az egész“. Ime, Dr. Bíró csak annyit nyert abból a munkából, mely a művészetnek és a klasszikus filológiának a görögtermészet érett megértését hozta a goethei maskaragörögösködés helyébe és a mely a dionisosi görögség mámorának finom analizise mellett beláthatatlan lehetőségek csiráival a l'art pour l'art pipogya rimfaragásának kivégzése.

A doktor úr hihetetlen egyszerűséggel megy el N. szellemi vérrokonai és kúttorrsai mellett (a cinikusok, Carlyle, Emerson, Goethe elő sem fordulnak írásában). Ellenben pályafutásához ilyen szavai vannak: „N. mind gyorsabban megy a lejtőn lefelé. A korszerűtlenek után következő művei — Menschliches Allzumenschliches (1873) ... Also sprach Zarathustra (1883) ... és Der Fall Wagner (1888) — csupán nagyobb mozzanatai a mind rohamosabbá váló tragikai folyamatnak“.

N. „beleérzelgi magát egyes gondolat-körökbe“... „...belső szépség érvé-

nyesül akkor is, ha tökéletlenebb formában jut kifejezésre. (Például: Aischylosnál!)“. „Zarathustrában is folyton szemünkbe ötlük a csináltság, az író öntudatossága és virtuozitása.“ „Zarathustra képei „túlságig szimbolikusak“. „... a Zarathustrát eo ipso leejti az igazibb költői magaslatokról. Nietzsche extrém gondolatai nagyon közel állanak a nagy közönség, a nagy tömeg bizonyos rétegeinek gondolkodásához...“

Ezekután minden súlyosabb kijelentés nélkül meglepszem ezzel az üzenettel: Annak a dr. Bibó Istvánnak, akinek az eszéből N. sereg könyve csak az idézett közhelyeket tudta kiállósítani, aki végül így rakja fel a tetőt munkájára, hogy „...nem tudjuk elfelejteni Nietzsche-nak, hogy magasabb ideáljainkat megsértette“, annak nem volt joga Nietzsche-ről írni.

A bajor fürdőhelyek meredek és veszedelmes hegyei előtt vannak táblák, melyek így szólnak rá a szelekóty nagyközönségre:

Nur für Hochpassanten!

Sinkó Ervin

INTIM SZINPAD? ... ARÉNA?

I.

Hogy a mai szinpad, minden kényelme és szcenikai csudája dacára sem felel meg azoknak a követelményeknek, miket velezemben a dráma támaszt, mi sem bizonyítja jobban, mint az utóbbi évtizedek tapogatózó kísérletei: Reinhardt *arénáit*, s a tucat számra születő és bukó *intim szinpadok*.

A legnagyobb térben, s a legkorlátlanabb időben — az éleiben — végbemenő történéseknek minél tágabb teret nyújtani, ahol az emberi szó, emberi gesztus megtalálhatja viszhangját — ez az egyik elv. Vele szemben a másik: belesűríteni az életet néhány letompított decrescendoba, néhány kisivelésű mozdulatba, s ezt a szinpadművészet prizmáján keresztül úgy adni, a csekély számu hallgatók elé, hogy az a hozzájuk tartozandóság érzetét keltse bennük ...

Túl a két kísérleti szinpadon még él, sőt túl angosan él, a ma szinpada; de élete — s ez mindinkább bizonyossá válik — márcsak a megszokás, s a jobb hiányának morzsáiból táplálkozik, ha drámaól van szó. Saját erejéből legföljebb csak operette hangulatok, kabaref illúziók kiváltására képes. Drámai ereje elfoszlott széteső hangulat-akusztikájában; a drámat nemcsak, hogy ki nem fejezi; olykor nevetségessé is teszi.

II.

A drámai megérzés édes testvére annak a kegyetlen, reszkető gyönyörnek, mely lázzal öntötte el Nero arénájának, vagy a spanyol bikaviadalok közönségének agyát. A különbség mindössze csak az, hogy a mi gyönyörérzetünk háttérében ott lapang, a félig megnyugtató, félig kiábrándító tudata annak, hogy mindez játék csak, szó, póz, festék.

Nem a fájdalom kéjét, csupán ügyes, vagy kevésbé ügyes arcjátékot; nem vért (lelki sebek állati vérnél pirosabb vérét) csak festett vizet; s nem az emberi test erőből duzzadó izomzatának korlátlan térbelendülését, csak betanult gesztusokat látunk.

S mihelyt előtérbe lép az élvezet gyönyöre mögött ez a tudat: vége mindennek; illúzióknak, drámai megérzésnek, drámának. Pedig — számtalan tapasztalás keserűsége emlékeztet rá mindnyájunkat — a legparányibb külső ok is elegendő az illúzióval elringatott tudatunk életre ráncigálására.

Azt hiszem, ez volna (és egyedül csak ez!) a színpad hivatása, kötelessége: *minél teljesebbé, minél emberibbé tenni a drámai megérzés lehetőségét*; azaz minél inkább kiküszöbölni azokat a tényezőket, melyek kerékkötői a drámának.

III.

Igy — elvben, papíron — úgy tűnik fel, hogy nem szabad megfélelkezünk a színpad megválasztásánál arról sem, hogy milyen drámával állunk szemben.

Természetesnek látszik, hogy a széles lendületű ógörög, a hatalmas koncepciójú Shakespeare drámáknak inkább felel meg a Reinhardt arénája, míg viszont pl. Ibsen kevés szereplőjű lélekdrámáit sokkal közvetlenebben érzékelhetjük a kisméretű, félhomályban uszó színházakban.

Az eddigi kísérletezők megcsinálták mindkét módszer próbáját.

Az ellenpróbával azonban senki sem kísérletezett.

Pedig eszünkbe juthat: mi történnék, ha Wedekind, Hauptmann drámák jelenének meg az aréna porondján, vagy ha a Gábler Hedda lelki csudái bilincselnék le egyszerre ezer és ezer különböző vágyu ember lelkét? . . .

És Antigone fájdalomának miért kell föltétlenül a térnélküli úrben megnyilatkoznia? A Nóra fájdalma nem oly nagy, oly emberi, oly fenséges talán, hogy annak elég a kisméretű színpad is? . . .

... Antigone, ugyebár, szemben (hogy nála maradjunk) Norával, nem egyedül jajjong: vele sir, üvölt a tömeg, a nép lelki indulatainak megszázszorozódott vi-

hangja, Neki tehát valóban szüksége van az aréna korlátlanságára. De viszont — kérdezhetjük — kié hát akkor a részvétünk? ki az, aki felköltötte bennünk a drámai megérzést? Antigone az egyén, szenvedéseivel, lelkével, vagy a kar — torkával? . . .

Ha az Antigone (vagy Oedipus) fájdalom valóban csak a tömeg fájdalmában képes érvényesülni, úgy kár minden idegekre menő, művészietlen törekvésért. De ha a hős önmagában is tragikus, (mint Gábler Hedda) a kar szereplése csak igazolja az arénát . . . Az aréna pedig a túlzásokat.

IV.

Az intim színpad mellett így érvelnek. A színpad és nézőtér kicsiny volta inkább juttatja szóhoz a dráma finomabb, mélyebb tónusu hangulatait, mint a nagy színpad; s ezáltal nemcsak a közönségnek tesz szolgálatot (amit a közönség szempontjából el is ismerünk) hanem a dráma értékét is növeli. (ebben nem hiszünk.)

De! . . . nemcsak az a művészi, ami a lelki finomságokban nyilatkozik meg. A művészet határai túlmennek a végtelen tér, az óserővel megnyilatkozó nyers emberi erő, épen nem intim hatásokat szülő birodalmába.

És ne feledjük azt sem, hogy a művészet első, s legfontosabb kelleke: az igazság és őszinteség nagyon könnyen elkallódhat az intim hangulatokra pályázó beállítás fondorlataiban.

Megéri e az intim színpad eszméje, egy két előnye azt, hogy ily veszélyeknek tegyük ki érte a művészetet?

Nagyon féltő, hogy az, aki ilyen kísérletekbe bocsátkozik, könnyen az *intim* szó polgári értelmébe fullaszthatja művészi intencióit s könnyen magával ragadhatja közönségének *intim* alapon szentimentális, romantikus hangulata, izlése! . . .

V.

A színpad kérdését végleg eldönteni elvben, papíron nem lehet: a gyakorlat rácsafolhat legkeményebb érveinkre is. Kísérletezni kell, illetve szélesebb mederbe terelni az eddigi hiányos, félős kísérleteket. És meg nem ijedni konvencióktól, esetleges furcsaságoktól.

A megmutatózó eredményekből majd eldöntheti, akinek még kétséges, hogy: intim színpad-e, vagy aréna? . . .

Bárdos Artur új vállalkozása teszi aktuálissá e sorokat.

Még nem tudjuk, mit akar? De kíváncsian várjuk: ad-e majd választ az itt feljuttatott, rég ágaskodó kérdésekre intim színházával? . . .

Mácza János

NYELV
TÁRA